

Begrenzen én ondersteunen

De reclasseringswerker als professional en gezagsdrager

Ada Andreas en Jaap A. van Vliet

Inleiding

Onlangs gaf een Poolse politie agent zichzelf een bekeuring voor het lopen op een spoorlijn. Hij deed dit om het verplichte aantal uitgeschreven bonnen te halen om zodoende te voorkomen dat hij op zijn inkomen zou worden gekort. Dit krantenbericht, aangehaald door Claesen e.a. (2011), klinkt wellicht bizar, maar veel medewerkers van de Nederlandse reclassering zullen zich herkennen in de keuze die deze politieman maakte; de druk om productie te maken kan nog wel eens leiden tot keuzes die voorbijgaan aan vragen van zinvolheid en effectiviteit: het 'waartoe' van hun werk. In 2007 werd door de Tweede Kamer de motie-Van Velzen/Teeven (Tweede Kamer, 2007) aangenomen nadat binnen de reclasseringsorganisaties en in de politiek was geconstateerd dat reclasseringswerkers zich te veel beperkt voelden in het gebruik van hun professionele ruimte door een overmatige productiedruk en verantwoordingsplicht. Reclasseringswerkers doen hun werk in opdracht van justitiële instanties, soms in opdracht van gemeenten. De positie van opdrachtnemer die verantwoording aflegt aan deze opdrachtgevers legitimeert wat reclasseringswerkers doen. De vrijwilligheid van justitiabelen tot deelname aan reclasseringstrajecten in het algemeen is beperkt; voor hen staan er meestal grote belangen en ook risico's op het spel: een voorwaardelijk strafdeel kan ten uitvoer worden gelegd als hij niet meewerkt aan het reclasseringstraject. In het reclasseringswerk worden juridische kaders geboden waarbinnen het werk plaatsvindt en daar staat tegenover dat beslissingen vaak worden genomen door onafhankelijke derden, zoals de rechter of de officier van justitie. Het is dan ook van belang dat de deskundigheid van de reclasseringswerker als enerzijds adviseur van justitiële instanties en anderzijds uitvoerder van reclasseringstrajecten met

justitiabelen goed is ontwikkeld. Daarbij behoort naar onze mening naast kennis op cognitief niveau ook een heldere oriëntatie op zijn positie in relatie tot anderen in het justitiële proces. De mate waarin het gebruik van macht door de reclasseringswerker is gelegitimeerd of waarin gezag wordt uitgeoefend hoort daar bij.

In een recent hoofdstuk over de professionaliteit van reclasseringswerkers in ontwikkeling stellen Menger en Van Vliet (2012) dat reclasseringswerkers een complexe functie hebben.

Een reclasseringswerker: 'Ik heb zo ongeveer alle instellingen aan de telefoon gehad voor deze meneer, word van het kastje naar de muur gestuurd. Hij kan nergens terecht. Zonder paspoort geen huisvesting, zonder huisvesting geen uitkering, met een alcoholprobleem niet welkom in de opvang, met schulden niet in aanmerking voor, nou ja, ga zo maar door. Je zou zeggen dat in Nederland niemand op straat hoeft te leven, maar in dit geval lijkt het daar niet op. Iedere twee weken heb ik een gesprekje met hem over de stand van zaken. Dan krijgt hij koffie en een sigaretje, gewoon, om hem te laten zien dat hij er mag zijn. Hij komt altijd, en altijd op tijd.' (Geuijen e.a., 2010)

De reclassering heeft als doel bij te dragen aan een veilige en humane samenleving. Het zo veel mogelijk voorkomen van nieuw delictgedrag van de reclasseringscliënten staat hierin centraal. Afhankelijk van de visie van elk van de drie reclasseringsorganisaties¹ in Nederland wordt hierbij de nadruk gelegd op de veiligheid in de samenleving,² het toeleiden van cliënten naar effectieve, reguliere zorg³ en het bieden van perspectief aan kinderen, jongeren en volwassenen op een nieuw en zinvol bestaan.⁴ Daarmee dragen reclasseringswerkers een grote verantwoordelijkheid. Niemand kan dit werk doen

¹ Reclassering Nederland (RN), Stichting Verslavingsreclassering GGZ (SVG) en Leger des Heils Jeugdzorg & Reclassering (LJ&R).

² Reclassering Nederland (RN).

³ Stichting Verslavingsreclassering GGZ (SVG).

⁴ Leger des Heils Jeugdzorg & Reclassering (LJ&R)

zonder goede opleiding en voorbereiding, maar ook met de juiste opleiding is dit werk niet voor iedereen weggelegd.

Tot de algemene competenties voor reclasseringswerk behoren: een heldere oriëntatie op de waarden van waaruit het werk wordt gedaan, goed op de hoogte zijn en blijven van de *state of the art* en goed in staat zijn om het eigen professionele gedrag kritisch ter discussie te stellen met collega's en experts. Persoonlijke competenties bevatten onder meer het vermogen een juiste balans te bewaren tussen afstand en nabijheid en het vermogen een doelgerichte werkalliantie op te bouwen met een goede balans tussen het controleren en begeleiden van reclasseringscliënten waarin gewerkt wordt aan de doelstellingen als risicobeheersing, maar ook aan gedragsverandering en re-integratie van de reclasseringscliënt. Daarnaast is het belangrijk dat reclasseringswerkers in staat zijn samen te werken met andere professionals binnen en buiten de justitieketen, rekening houdend met ieders expertise en positie (Bosker e.a., 2011; De Jonge, 2011; Menger en Van Vliet, 2012).

In dit hoofdstuk zullen wij aandacht besteden aan de reclasseringswerker als gezagsdrager en als professional. Daarbij laten wij zien dat de reclassering tot het einde van de vorige eeuw vooral gebruikmaakte van werkwijzen en methodieken die waren afgeleid van het werken met cliënten die op vrijwillige basis hulp vroegen. Vooral in de eerste jaren van deze eeuw kwamen ontwikkelingen op gang die leidden tot een oriëntatie op alternatieven en methodieken specifiek gericht op de dynamiek van het werken in een gedwongen, justitieel kader.

Wij zullen eerst een korte inleiding geven over de historie van de reclassering, die zijn wortels heeft in particulier initiatief en zich steeds in dialoog met de overheid heeft ontwikkeld en aangepast aan de maatschappelijke omstandigheden.

Daarna geven we een overzicht van een aantal theoretische stromingen waarmee het reclasseringswerk evidence-based onderbouwd kan worden en waarmee reclasseringswerkers de effectiviteit van hun dagelijks handelen kunnen laten toenemen. Tot slot trekken we nog enkele conclusies.

De reclassering

De reclassering in Nederland heeft een geschiedenis van bijna 190 jaar. Vanouds is de reclassering een particuliere aangelegenheid geweest. In zijn proefschrift uit 1995 onderzoekt Heinrich de geschiedenis en de ontwikkeling van de reclassering sinds 1823. Zijn onderzoek richt zich daarbij vooral op de vraag hoe de relatie tussen deze particuliere reclassering en de overheid zich heeft ontwikkeld vanaf het ontstaan van de georganiseerde reclassering tot 1995. Door de reclassering een wettelijke basis te geven, stelt hij, raakte het particulier initiatief betrokken bij de uitvoering van een deel van het overheidsbeleid (Heinrich, 1995, 18) . Het in 1823 opgerichte Nederlandsch Genootschap tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen ('het Genootschap') had als algemene doelstelling de morele verheffing van justitiabelen, waarbij het specifieke doel was dat de resultaten van deze verbetering ten goede zouden komen aan de samenleving als geheel. (Heinrich, 1995, 17-18) De relatie van de op dit moment bestaande drie reclasseringsorganisaties (3RO) met de overheid is anders dan ooit tevoren. Maar de visies en richtinggevende doelstelling van deze organisaties beogen nog steeds een bijdrage te leveren aan de samenleving als geheel en is in deze tijd vooral gericht op de veiligheid van de samenleving en het uitbannen van risico's die justitiabelen zouden kunnen vormen voor anderen. Of deze bijdrage op dit moment ook reëel door de reclasseringsorganisaties wordt geleverd is niet onderzocht, en is moeilijk te onderzoeken en vast te stellen. Deze vraag zal daarom in deze bijdrage buiten beschouwing blijven.

De eerste periode van de reclassering na de oprichting van 'het Genootschap', van 1823 tot 1886, kenmerkt zich door een grote mate van aansluiting van de reclassering bij het in die tijd veranderende gevangeniswezen, dat vóór die tijd sterk was gericht op afschrikking en vergelding. In deze periode ontstond, ook vanuit de overheid, erkenning voor een andere doelstelling van de gevangenisstraf dan in de periode daarvoor: de 'zedelijke verbetering' en hulp na ontslag uit detentie, die aan de resocialisatiedoelstelling van de latere reclassering ten grondslag lag. Pas in een volgende periode van de ontwikkeling van de reclassering zouden het Leger des Heils en

een aantal andere lokaal en landelijk werkende instellingen reclasseringswerk gaan uitvoeren.

Een belangrijke periode in de recente historie was 1976 tot 1985, waarin een grote afstand bestond tussen reclassering en overheid. De toenmalige Algemene Reclasseringsvereniging (ARV) was de grootste reclasseringsorganisatie, daarnaast waren er de landelijk werkende verslavingsreclassering, georganiseerd in de toenmalige Consultatiebureaus voor Alcoholisme en Drugs (CAD's), Leger des Heils Reclassering en het regionaal werkende Hulp voor Onbehuisden (HVO). De ARV zag zichzelf als welzijnsorganisatie, die 'welzijnswaarden en -normen' tot gelding wilde brengen binnen het strafrechtelijke veld, maar toch op een zekere afstand van de strafrechtspleging. Het spanningsveld tussen reclassering en overheid in die periode had te maken met enerzijds deze opstelling van de reclassering en anderzijds de strafrechtelijke klimaatsverandering die zijn sporen op het takenpakket van de reclassering naliet. De periode tussen 1982 en 1995 werd gekenmerkt door de oprichting van 19 zelfstandige arrondissementale stichtingen, federatief samenwerkend in de Nederlandse Federatie van Reclasseringsinstellingen. Deze organisatievorm pretendeerde ruimte te scheppen voor een inbreng vanuit de regionale samenleving, die vorm kreeg in besturen waarin in het bijzonder gebruikers van diensten van de reclassering zitting hadden.⁵ Dit model, hoewel op het oog een maximaal vormgegeven particuliere organisatievorm, leidde tot grote versnippering en een machtsstrijd binnen federatief verband. Tegelijkertijd gaf het vorm aan de opvatting van het Ministerie van Justitie dat de reclassering een herkenbaar onderdeel moest zijn van de strafrechtspleging. De in 1995 tot stand gekomen reorganisatie beoogde om vanuit onder meer dit inzicht een bijdrage te leveren aan de strafrechtspleging. Centraal stonden hierin drie reclasseringsorganisaties: Reclassering Nederland, Verslavingsreclassering en Reclassering Leger des Heils, verenigd in één koepelorganisatie, Stichting Reclassering Nederland. Deze periode van 1995 tot 2004 kenmerkt zich door de geleidelijke afbouw

⁵ Let wel: geen reclasseringscliënten, maar vooral het OM, de rechtsprekende macht, districtpsichiater en -psychologen, de advocatuur en dergelijke.

van alternatieven voor strafrechtspleging ten gunste van werkwijzen die meer in het strafrecht zijn verankerd. Alternatieve sancties werden wettelijk verankerd als leer- en werkstraffen, waarmee wel de rechtszekerheid werd bevorderd, maar de mogelijkheden van de reclasseringswerker om op het individu toegespitste interventies aan te bieden werden verminderd. Vroeghulp werd, in plaats van een crisisinterventiemoment, een taxatiemoment om cliënten al dan niet tot het reclasseringsproces toe te laten, een ontwikkeling die al in de jaren negentig was ingezet (Van Vliet, 1993). Geleidelijk verdween ook de terminologie 'hulp en steun' (zie onder meer artikel 14d Sr.) uit het reclasseringswerk, hoewel de wettelijke bevestiging hiervan pas plaatsvond in de loop van 2011 (zie Tweede Kamer 2010). In plaats van 'hulp en steun' werd (en wordt) steeds in het algemeen de term 'toezicht' gebruikt, hoewel het toezicht wettelijk was (en is) voorbehouden aan het OM (Van Vliet, 2007, 77). De uitgangspunten van waaruit en de wijze waarop dit toezicht wordt uitgevoerd is regelmatig aan verandering onderhevig, onder invloed van maatschappelijke tendensen.

In het afgelopen decennium is een ontwikkeling te zien van het gebruik van voorgestructureerde diagnoses, risicotaxaties, registratie en digitale verantwoording van uitgevoerde werkzaamheden aan de hand van overeengekomen aantallen genormeerde producten. In het in 1999 ingevoerde Cliënt Volg Systeem (CVS), in 2011 vervangen door een verbeterd systeem, IRIS, moeten gegevens over cliënten, al dan niet uitgevoerde werkzaamheden en hoeveelheden gerealiseerde producten worden verwerkt. Dit enerzijds met het oog op de professionele organisatie van de werkzaamheden van reclasseringswerkers, anderzijds met het oog op verantwoording van de productie aan het Ministerie van Justitie. In 2002 werd uiteindelijk, gekoppeld aan de systematiek van het CVS, overgegaan op het systeem van outputsturing (OPS) en outputfinanciering (Rammers, 2003; Van Vliet, 2004).

De reclasseringswerker als gezagsdrager

Lipsky definieerde in 1980 *street-level bureaucrats* als medewerkers in de publieke dienstverlening die in direct contact staan met het publiek en die tamelijk veel autonome beslissingsruimte hebben in de uitvoering van hun werk. In 1980 waren reclasseringswerkers, net als docenten of politieagenten, zonder meer street-level bureaucrats. Lipsky stelde dat de som van de werkzaamheden van al deze uitvoerders, deze street-level bureaucrats, uiteindelijk de uitkomsten van bijvoorbeeld het onderwijs of het reclasseringswerk bepaalden, waarmee beleidsuitvoerders beleidsmakers werden, een tot dan toe vaak verwaarloosde of zelfs onopgemerkte cruciale factor bij het formuleren van beleid. In een meer moderne benadering kan de reclasseringswerker opgevat worden als een street-level bureaucrat die werkt voor een street-level bureaucracy (Lipsky, 1980, 2010). In zijn studie *Street-Level Bureaucracy* (1980, 2010) geeft Lipsky voor dit organisatietype de volgende definitie: 'Public service workers who interact directly with citizens in the course of their jobs, and who have substantial discretion in the execution of their work are called street-level bureaucrats. Public service agencies that employ a significant number of street-level bureaucrats in proportion to their workforce are called street-level bureaucracies.' In dit type organisatie staat het contact tussen de medewerker en de cliënt centraal. Voorbeelden zijn organisaties en werkers van ziekenhuizen, scholen, politie en reclassering. Daarnaast is een kenmerk dat de street-level bureaucracy de enige aanbieder van de betreffende dienst is. Van Schaik (2009) citeert Lipsky en zegt hierover dat het kenmerkend is dat mensen in dienst van deze organisaties beslissingen nemen over andere mensen. De street-level bureaucrat heeft tijdens de uitvoering van zijn werk altijd de verantwoordelijkheid om rekening te houden met – of moet op zijn minst openstaan voor de mogelijkheid van – speciale omstandigheden en kansen van iedere cliënt en hij moet deze afzonderlijk bekijken (Lipsky, 2010, 161). Maar gezagsdragers, dus ook reclasseringswerkers, moeten zich niet alleen procedureel maar ook moreel verantwoorden en dit kunnen verwoorden. Een belangrijke waarde in het reclasseringswerk is dat rekening moet worden gehouden met belangen van

anderen, zoals slachtoffers, de eigen collega's en de maatschappelijke veiligheid. Als dit met elkaar op gespannen voet staat, leidt dit tot dilemma's. Krechtig zegt: 'Als werker respectvol afkeuren wat iemand heeft gedaan vraagt om een stevige morele basis van de werker en een gedeelde opvatting over hoe dat in de werkpraktijk uit te dragen. De morele opdracht is complex: een visie ontwikkelen en uitdragen op wat een goed leven is, in relaties met cliënten die daar op een aantal aspecten flink van afwijken. De werker moet in staat zijn mensen te helpen om het leven een andere wending te geven, "het rechte pad op", terwijl tegelijkertijd de eigen verantwoordelijkheid van de cliënt centraal staat' (Krechtig, 2009).

Een reclasseringswerker: 'Het ging om huiselijk geweld. Er was weer een incident geweest. De officier eiste dat ik de zaak retourneerde, maar ik wist zeker dat ik hem weer terug zou krijgen. Dus ik ben doorgedaan met de gesprekken.' (Geuijen e.a., 2010)

In de meeste gevallen moet de street-level bureaucrat in korte tijd een persoonlijke afweging maken die van zeer grote betekenis kan zijn voor de toekomst en de persoonlijke levenssfeer van de cliënt. De andere kant van deze medaille is dat de street-level bureaucrat een relatief grote mate van discretionaire ruimte heeft bij de invulling van zijn taken en beslissingen. Tijdens zijn werk wordt hij geconfronteerd met complexe situaties die hem voor complexe dilemma's plaatsen die niet altijd eenvoudig zijn op te lossen door het volgen van een protocol. Zijn beslissingen hangen mede af van zijn eigen observaties en beoordelingen en deze zijn niet altijd terug te brengen tot van tevoren afgesproken beleid of programmatische kaders. Het is de uitdaging voor en de kunst van de street-level bureaucrat om de goede balans te vinden tussen enerzijds de flexibiliteit en menselijkheid en anderzijds de kloppende toepassing van de wet- en regelgeving. Dit vergt van iedere street-level bureaucrat een flexibele instelling en de professionele kwaliteit om situaties met een frisse blik te benaderen.

Een reclasseringswerker: 'Meneer is een notoire junk en pleegt allerlei delicten. Hij is gevaarlijk en heeft geen kader. Er is een gebrek aan continuïteit bij de mensen die zich met hem bezighouden. Iemand moet de lijn vasthouden. Het is maatschappelijk niet verantwoord om deze zaak af te sluiten.' (Geuijen e.a., 2010)

Vanuit het perspectief dat iedere burger recht heeft op een gelijke behandeling en beschermd moet worden tegen willekeur van overheidsoptreden levert dit binnen de werkomgeving van de street-level bureaucrat spanningen op. 'Street-level bureaucrats attempt to do a good job in some way. The job, however is in a sense impossible to do in ideal terms'(Lipsky 2010), waarmee het dilemma van de reclasseringswerker als gezagsdrager duidelijk wordt. Ook voorspelde Lipsky dat de bureaucratische controle en verantwoordingsverplichtingen ('accountability and productivity') zouden toenemen, zoals in de huidige reclasseringspraktijk ook het geval is (zie ook Geuijen e.a., 2010). De in de inleiding genoemde motie-Van Velzen/Teeven maakte het mogelijk om in een pilot te testen of meer gebruik van professionele ruimte zou leiden tot het effectiever uitvoeren van het werk. In grote lijnen bleek dat reclasseringswerkers, meer dan volgens de geldende protocollen mogelijk was, gingen investeren in het bieden van meer continuïteit in het reclasseringsproces. Dit was vooral gericht op groepen met gecompliceerde problematiek, psychiatrische problematiek, plegers van huiselijk geweld en cliënten met een verstandelijke beperking (Geuijen e.a., 2010).

Een reclasseringswerker: 'Het gaat om een man met een Obsessief-Compulsieve stoornis, een ernstige antisociale persoonlijkheidsproblematiek, verslaafd aan drugs en alcohol en gokken. En dan ook nog zwakbegaafd. Er is geen kader, hij is al twee keer veroordeeld tot TBS maar in hoger beroep vrijgesproken. Hij is potentieel levensgevaarlijk. Ik houd met alles en iedereen contact, informeer iedereen, zorg dat niet ieder opnieuw het wiel gaat uitvinden bij deze meneer, en dat het net om hem heen strak gesloten blijft.' (Geuijen e.a., 2010)

Ondanks dat de evaluatie van de motie leidde tot meer professionele ruimte voor reclasseringswerkers wordt de handelingsruimte van reclasseringswerkers nog steeds als te beperkt ervaren. De registratiedruk én de soms strakke protocollen wordt vaak ervaren als strijdig met de grote eigen verantwoordelijkheid die reclasseringswerkers dagelijks hebben voor de uitvoering van hun werk.

‘Het hele plan van aanpak zou in duigen vallen als we op de opdracht toezicht zouden wachten. Hij was op dat moment gemotiveerd, ik vond dat ik meteen moest doorzetten. Meneer heeft een autistische stoornis, structuur is heel belangrijk, die is nu vastgehouden.’ (Geuijen e.a. 2010)

De reclasseringswerker als professional

Reclasseringswerkers doen hun werk altijd in opdracht van de rechterlijke macht (Openbaar Ministerie en zittende magistratuur) of de DJI, de Dienst Justitiële Instellingen van het Ministerie van Veiligheid en Justitie, de laatste jaren in een aantal gevallen ook in opdracht van gemeenten. Deze positie van opdrachtnemer legitimeert wat reclasseringswerkers doen. De vrijwilligheid van justitiabelen tot deelname aan reclasseringstrajecten in het algemeen is beperkt; er staan voor hem of haar meestal grote belangen op het spel, zoals het verkrijgen van een advies aan de RM over de strafmaat, een (tijdelijke) vrijheidsbeneming of de wijze van tenuitvoerlegging van de straf of maatregel. Het is, juist in verband met de onvrijwilligheid en de grote belangen die voor justitiabelen in het geding zijn, noodzakelijk dat over oplegging van door de reclassering uit te voeren werkzaamheden, zoals een reclasseringstoezicht of gedragsinterventie, door een onafhankelijk en/of onpartijdige partij, in het algemeen de rechter of de officier van Justitie, wordt beslist; het is van het grootste belang dat hier de rechter een van de strafrechtsketen onafhankelijke positie blijft innemen om te voorkomen dat de reclasseringscliënt door goedbedoelde beleidsuitgangspunten langdurig aan het systeem wordt ‘geketend’ (zie Van Vliet, 2007).

In relatie met het voorgaande, de regelmatig veranderende maatschappelijke omstandigheden waarin de reclassering moet functioneren, is ook de positie van de reclasseringswerker zelf aan verandering onderhevig geweest. In de beginperiode van de reclassering werd het werk voor een groot deel vrijwillig uitgevoerd door notabelen, later door vrijwilligers met een andere maatschappelijke achtergrond dan de reclasseringscliënt, terwijl na de Tweede Wereldoorlog meer en meer professionals werden aangetrokken als reclasseringswerker. Het ging tot voor kort voornamelijk om maatschappelijk werkers die waren opgeleid voor het werk op basis van vrijwilligheid: hulp verlenen aan de hulpvrager die uit eigen beweging of op verwijzing naar de hulpverlener komt met een hulpvraag. Langzaamaan ontwikkelde zich echter het inzicht dat het werken in een juridisch of justitieel kader een aantal specifieke kenmerken heeft, die het werk anders maken dan dat van de vrijwillige hulpverlening.

Ondanks de lange geschiedenis van de reclassering is het toch pas vanaf het laatste decennium van de vorige eeuw dat er gesystematiseerd evidence-based methodieken ontstonden voor het werken met cliënten op onvrijwillige basis, al was dit voornamelijk in het buitenland (Rooney, 1992; Trotter, 1999). Want hoe help je iemand die er niet in geïnteresseerd is om geholpen te worden? Hoe verander je het gedrag van iemand die dat in het kader van een justitieel kader moet, maar daar helemaal niet voor gemotiveerd is? Hoe begeleid je iemand met zijn problemen die zelf helemaal niet vindt dat hij een probleem heeft en hoe zorg je tegelijkertijd dat je autoriteit, gezag over hem hebt?

Rond de eeuwwisseling kwamen er ook in Nederland enkele methodiekboeken uit specifiek gericht op het werken met onvrijwillige cliënten (Jagt, 2001, Menger en Krechtig, 2004)

Theorieën waarop de tegenwoordige reclasseringspraktijk zich baseert

'What Works?'

Jarenlang is internationaal het denken over criminaliteitsbeheersing gedomineerd door de opvatting dat 'niets werkt' (Martinson, 1974). Daders werden als onverbeterlijk beschouwd en delictgedrag achtte men niet te beïnvloeden. De reclassering in Nederland richtte zich met name op re-integratie vanuit de opvatting dat stabiele huisvesting, werk en (sociale) relaties een voldoende voorwaarde waren om recidive te voorkomen. Daarbij stond de hulpvraag van een delinquent en diens welzijn centraal in het handelen van de reclasseringswerker, en niet de vraag welke effectieve interventies nodig waren om zijn gedrag te veranderen en daardoor de kans op recidive te verminderen of recidive te voorkomen. In de afgelopen jaren is daar verandering in gekomen. Door onderzoek ontstond het inzicht dat bij bepaalde, specifieke doelgroepen wel degelijk recidive kon worden teruggedrongen als er sprake was van een goede match tussen delictgedrag, delictbevorderende omstandigheden, de leer(on)mogelijkheden van de dader en het type interventie.

De belangrijkste uitkomst van dit onderzoek was dat recidive kan worden teruggedrongen als er een goede inschatting wordt gemaakt van ernst en gevaar van het delict en als de interventies zich richten op die zaken die het delictgedrag in de hand werken, *de criminogene factoren*, kenmerken of omstandigheden die kunnen bijdragen aan het plegen van delicten.

De afgelopen twee decennia zijn vooral in Canada, de Verenigde Staten en Engeland wetenschappelijke publicaties verschenen over de vraag wat werkzame interventies zijn (Andrews en Bonta, 2010). Een groot aantal onderzoeken naar de effectiviteit van gedragsinterventies zijn met elkaar vergeleken. Uit evaluatieonderzoeken naar de effectiviteit (lees: recidivebeperkende werking) van gedragsinterventies voor criminelen destilleerden zij een aantal principes waarvan zij konden vaststellen dat als deze werden toegepast bij de ontwikkeling van interventies, met die interventies recidive verminderd

kon worden. Het geheel van deze inzichten staat bekend onder de naam 'What Works?' We noemen hieronder de belangrijkste inzichten.

Poort en Eppink (2009) beschrijven in een literatuurstudie die zij deden naar de effectiviteit van de reclassering de belangrijkste principes als volgt:

- Risicoprincipe: het risico op recidive moet bepalend zijn voor de intensiteit van de interventie(s). Hoe groter het risico, des te intensiever de interventie of het geheel van interventies.
- Behoeftenprincipe: interventies moeten gebaseerd zijn op de criminogene tekorten en behoeften van een justitiabele, en bij voorkeur sterker op die tekorten en behoeften die rechtstreeks crimineel gedrag ontlokken.
- Responsiviteitsprincipe: interventies moeten aansluiten bij de leerstijl, mogelijkheden en motivatie van de justitiabele, bij zijn responsiviteit, en de meeste justitiabelen hebben meer aan oefeningen dan aan lessen.
- Integriteitsprincipe: interventies moeten uitgevoerd worden zoals ze oorspronkelijk opgezet zijn, door getraind personeel dat voldoende (inhoudelijk) ondersteund wordt.

Anderen (Harper en Chitty, 2005) noemen hier nog andere principes, zoals:

- Vaardighedenprincipe: met (gedrags)interventies moeten gedrags- en cognitieve vaardigheden aangeleerd worden die gericht zijn op probleemoplossing en sociale interactie.
- Oefeningprincipe: in de (gedrags)interventies moet veel gelegenheid zijn om met de praktische vaardigheden te kunnen oefenen.

Ten slotte voegen Vennard, Sugg en Hedderman (1997) nog het onderstaande principe toe:

- Maatschappijprincipe: interventies die in de maatschappij worden uitgevoerd zijn effectiever dan interventies die in inrichtingen worden uitgevoerd, tenzij deze laatste ook op grond van bovenstaande principes worden toegepast.

Deze principes worden door het lectoraat Werken in Justitieel kader van de Hogeschool Utrecht gezien als ijkpunt van *professionaliteit*, waarmee wordt bedoeld dat zij worden toegepast door goed opgeleide professionals, en van *continuïteit*, dus uitgevoerd in een samenhangend traject.

De 'What Works?'-benadering wordt wereldwijd gekenmerkt door een continue investering in verder onderzoek. Op die manier wordt de kennis over dat 'wat werkt' steeds meer uitgebreid. Het heeft geleid tot het ontstaan van de 'gemeenschappelijke taal' waarin kennis en het gedachtegoed van deze criminologische stroming kunnen worden uitgewisseld. Deze kenmerken van 'What Works?' vormen de basis van het gestructureerde instrumentarium (onder andere RISc) dat ook in Nederland, door de reclassering en fpc's⁶, gebruikt wordt om meer inzicht te krijgen in de risico's op recidive bij delictplegers en wat moet gebeuren om dit te verminderen.

In Nederland houdt het Lectoraat Werken in Justitieel kader zich bezig met onderzoek op dit domein. Belangrijk is daarbij te noemen dat het lectoraat 'What Works?' niet alleen opvat als een begrip dat verwijst naar deze ene specifieke stroming van criminologisch onderzoek. 'What Works?' is de vraag die iedere professional en onderzoeker zich stelt en die de basis moet zijn voor al het vakbekwaam handelen in het forensische domein. Het handelen in de praktijk moet gebaseerd zijn op basis van kennis die voortkomt uit onderzoek naar effectief handelen. In *The Psychology of Criminal Conduct* geven Bonta en Andrews (2010) een overzicht over de stand van zaken in dit onderzoek. Daarnaast is er ook (opnieuw) de erkenning en waardering voor de vraag 'Who works?' Het gaat daarbij om 'practice-based evidence', de kennis van het werk van ervaren professionals als kennisbron voor professioneel handelen en professionaliteit.

⁶ Forensisch psychiatrisch centra, voorheen tbs-klinieken genoemd.

'Working with involuntary clients'

Ook onderzoek over effectiviteit van gedwongen hulpverlening, dat met name in de VS (Rooney, 1992) en Australië (Trotter, 1999) is gedaan, levert bruikbare inzichten op voor de reclasseringspraktijk. Het gaat daarbij om meer kennis over de werkalliantie tussen de reclasseringswerker en de cliënt. Begrippen als rolverheldering, activering van de cliënt, aansluiten bij de doelen van de cliënt, motiveringstechnieken en het zijn van een pro-sociaal rolmodel zijn belangrijk. De verschillen tussen het werken in vrijwillige – en gedwongen kaders zijn aanzienlijk, en deze verschillen beïnvloeden de aard en de kenmerken van een effectieve werkalliantie. Daarom onderzoekt het lectoraat de kenmerken van een effectieve werkalliantie in het gedwongen kader, toegespitst op het reclasseringswerk. De onderzoeklijn is gestart met de werkalliantie in het reclasseringstoezicht. In Amerika is in 2007 een interessant onderzoek gedaan (Skeem e.a., 2007) naar de werkalliantie bij *behandeling* van patiënten in gedwongen kader dat als basis kan dienen voor ons onderzoek in Nederland. In dat onderzoek zijn de bekende kenmerken van de therapeutische alliantie aangevuld met kenmerken die relevant zijn voor behandeling in het gedwongen kader. Uit dit onderzoek komen indicaties naar voren over een verhoogde effectiviteit van behandelaars die in staat zijn hun begrenzendende en ondersteunende activiteiten evenwichtig te combineren. Bij de werkers die deze evenwichtige combinatie toonden vielen in deze studie minder cliënten uit en bereikten meer cliënten de behandelings- en reclasseringsdoelen. De onderzoekers noemen de werkers die hierin slagen 'hybride werkers'. In een effectieve hybride alliantie handelen toezichthouders doelgericht, directief en met gezag, ze zijn helder over condities en verwachtingen, rechtvaardig in de relatie (onder meer door rekening te houden met omstandigheden en reponsiviteit), ze tonen zorg voor hun cliënten en overschrijden de grens met 'autoritair gedrag' niet (Krechtig, 2009; Menger, 2011). In Nederland bouwt Menger hierop voort door onderzoek naar de werkalliantie tussen (reclasserings)werker en cliënt (Menger, 2009). Aan de ontwikkeling van professionaliteit, onder meer op basis van deze inzichten, wordt stelselmatig gewerkt

vanuit het Lectoraat Werken in Justitieel Kader en het lectoraat Reclassering en Veiligheidsbeleid van de Avans Hogeschool. Deze ontwikkelingen zetten de professional zelf, de persoon die gezag durft te dragen en die professionele moed en verantwoordelijkheid toont, sterker op de kaart.

Onderzoek en methodiekontwikkeling hebben kennis opgeleverd over de bijzondere dynamiek die ontstaat tijdens de opbouw van een werkalliantie in gedwongen kader. Dit heeft reclasseringswerkers in staat gesteld de betekenis van het onvrijwillige kader waarin zij werken beter te begrijpen en te hanteren. Rooney (1992) onderscheidt diverse vormen van dwang en diverse varianten van (on)vrijwilligheid. Voor justitiabelen gebruikt hij de term *mandated clients*. In objectieve zin is bij hen sprake van vrijheidsverlies en juist dat is per definitie van invloed op hun reacties. De kracht en de aard van deze reacties verschillen overigens wel per cliënt, net zoals de subjectieve beleving van het feitelijke vrijheidsverlies door het *mandated* zijn.

Een ander begrip is de mate van *lotscontrole*, waarmee bedoeld wordt in welke mate de reclasseringswerker (c.q. de organisatie waar hij voor staat) in staat is om in formele zin handelingen van de cliënt te beperken of af te dwingen. Een voorbeeld daarvan is iemand terugsturen naar justitie nadat hij herhaaldelijk afspraken niet is nagekomen. Hoe ernstiger de gevolgen van de inperking en hoe zekerder en onmiddellijker deze zijn, des te sterker de mate van *lotscontrole*. Cliënten reageren op dit (tijdelijke) verlies van vrijheid met allerlei vormen van verzet. Rooney (1992) noemt dit *reactance*. Het is een normale universele reactie van mensen die te maken krijgen met inperking van hun vrijheid. Het vermogen *reactance* te herkennen en te bewerken is een belangrijk kenmerk van professionaliteit van de reclasseringswerker. Maar het gedrag waarmee *reactance* gepaard gaat mag niet worden verward met gebrek aan motivatie tot verandering. Werkers die *reactance* aanzien voor weerstand kunnen er beladen op reageren, met als gevolg dat de werkalliantie (tijdelijk) vastloopt of zelfs afbreekt. *Reactance* is een natuurlijke reactie en de kracht ervan is groter als iemand verwachtte

dat hij onbelemmerd over zijn vrijheid kon beschikken en als de bedreigde vrijheid erg belangrijk voor hem is.

Specifieke gedragingen van cliënten die horen bij reactance zijn boosheid en uitgebreid vertoon van machteloosheid met als doel de verloren vrijheid terug te krijgen.

Daarnaast zijn sabotage en agressie tegen de bron van dreiging (de reclasseringswerker), maar ook schijnbare overgave of onverschilligheid niet ongewoon. Steeds proberen de regie in het contact te hernemen, bedreigen, ontkennen, bagatelliseren en dergelijke komen ook voor. Een veelvoorkomende uiting van *reactance* is 'strategische zelfpresentatie'. Cliënten proberen zich uit de voor hen bedreigende situatie te redden door zich mooier, sterker, armer, zieliger of dreigender voor te doen dan zij zich feitelijk voelen. Doel is de reclasseringswerker te beïnvloeden en de dreiging van het verlies van vrijheid het hoofd te bieden of af te wenden. Zowel Rooney (1992) als Trotter (1999) onderzochten reacties van professionals op *reactance* en stelden vast dat het cruciaal is dat de reclasseringswerker deze niet meteen afwijst of bestrijdt, maar het juist als een normale menselijke reactie beschouwt. Het gedrag ligt namelijk aan de situatie en niet aan de persoon en moet daarom niet worden beschouwd als gebrek aan motivatie of pathologisch gedrag. *Reactance* wordt juist versterkt als mensen ervan worden weerhouden uiting te geven aan dit gedrag. Het is effectiever om belangstelling te tonen zonder het gedrag aan te moedigen. Het is van groot belang zeer concrete vragen te stellen over een specifiek punt dat de cliënt naar voren brengt en bespreekbaar te maken hoe de handelingsvrijheid op termijn groter kan worden. Tegelijkertijd moet duidelijk gemaakt worden aan de cliënt dat het gedwongen kader en het *mandated* zijn een gegeven is dat vaststaat en waarover niet onderhandeld kan worden (Menger en Krechtig, 2004; Menger, 2009). De kunst is steeds de keuzemogelijkheden te benoemen die er wel zijn, ook al zijn ze nog zo beperkt. Deze benutten zonder de doelen van het opgelegde contact uit het oog te verliezen is de kunst. Door daarnaast zo goed mogelijk aan te sluiten bij de eigen doelen van de cliënt zelf wordt aan *motivational congruence* gewerkt. Hiermee wordt bedoeld dat een

voldoende werkbare overeenkomst is tussen de doelen van de reclassering enerzijds en van de cliënt anderzijds. *Voldoende werkbaar* betekent dan niet naar meer overeenstemming streven dan nodig is voor een werkbare en doelgerichte werkalliantie. Vragen om meer betrokkenheid dan iemand op dat moment in staat is te geven werkt averechts.

Het zoeken naar balans in de context van controle en risicobeheersing om vervolgens de volgende stap te zetten naar gedragsverandering en re-integratie, is een van de kenmerken van professioneel werken in gedwongen kader (zie onder meer: Menger en Krechtig, 2004; Menger, 2009).

Motivering

Reclasseringswerkers krijgen dus vaak te maken met cliënten die zich, om te beginnen, verzetten tegen het contact. Waar bij vrijwillige hulpverlening motivatie vaak als een voorwaarde wordt beschouwd, is voor werkers in gedwongen kader 'motiveren' een belangrijk en voortdurend aanwezig doel van het contact. Prochaska en DiClemente (1984) en Miller en Rollnick (2005) ontwikkelden dynamische motiveringsmodellen waarvan de effectiviteit ook in gedwongen kader is onderzocht en aangetoond. 'Motiveren' kan worden beschouwd als een cruciale methodische en dynamische activiteit in het gedwongen kader. De basis van motiveren is het richten op voldoende bewustzijn van de cliënt van het (meestal alleen door anderen ervaren) probleem. Door het uiten van voldoende bezorgdheid over het probleem en voldoende vertrouwen dat de situatie veranderbaar is, kan worden gefocust op het vergroten van het eigen vertrouwen van de cliënt en zijn vermogen om de situatie te veranderen. Door de toename van het gevoel van eigenwaarde, omdat de cliënt zichzelf letterlijk 'de moeite van het veranderen waard' leert vinden, is *nu* het goede moment is om aan deze verandering te willen werken.

Verder leren deze modellen ons dat motiveren moet worden opgevat als een cyclisch proces waarbij terugval altijd mogelijk is. Vaak is het zelfs nodig dat iemand de hele cyclus meerdere malen doorloopt voordat het nieuwe gedrag is aangeleerd en

gestabiliseerd. Juist als het erop lijkt dat het beter gaat, als iemand echt laat zien dat verandering mogelijk is, is de kans groot dat het toch weer helemaal misloopt. De modellen tonen aan dat *cognitieve dissonantie* een voorwaarde is om gedragsverandering op gang te krijgen. Als kennis, gevoelens en gedrag niet langer met elkaar in overeenstemming zijn, treedt dit op. Mensen vinden cognitieve dissonantie in het algemeen erg onaangenaam. Ze proberen vervolgens om een van die drie elementen – kennis, de gevoelens en het gedrag – zo te veranderen dat ze weer met elkaar overeenstemmen en ze weer gerustgesteld zijn over hun gedrag (Menger en Krechtig, 2004). Rijden onder invloed kan hier als voorbeeld dienen: voordat iemand overweegt zijn gedrag te veranderen (bijvoorbeeld door te stoppen met drinken), bagatelliseert hij de risico's en de gevolgen (hij past zijn gedachten aan), zegt hij dat hij beter alleen 's avonds laat rijdt als er toch bijna niemand meer op straat is (hij past zijn normen aan) en zegt hij dat zijn drinkgedrag wel meevalt in vergelijking met anderen (hij past zijn gevoelens aan). Pas als het onmogelijk is dit vol te houden komt verandering van gedrag in beeld. Om dit te bereiken is soms stevig ingrijpen nodig (iemand's rijbewijs wordt afgepakt), maar dat leidt nog niet automatisch tot een stap in de richting van verandering. De motiverende interventies kunnen op die momenten dan wel de doorslag geven of iemand bereid is een stap te zetten. Hoe meer iemand zich realiseert dat het eigenlijk niet kan wat hij doet, des te sterker zal hij aanvankelijk zijn gedachten en gevoelens aanpassen door de schuld bij anderen te leggen, te bagatelliseren, te rationaliseren en te ontkennen. De paradox is dat juist dat sterke weerstandsgedrag het moment van 'omslag' dichterbij brengt en kan wijzen op een groeiende motivatie ('Nu is het genoeg, nu moet het anders'). Het vergroten van de ambivalentie is daarom een centraal doel in motiveringsstrategieën van de reclassering. Zowel aan het wel veranderen als aan het niet veranderen zijn immers voor- en nadelen verbonden (Menger en Krechtig, 2008). Door cliënten hun eigen ambivalenties ten aanzien van gedragsverandering te laten onderzoeken en op te lossen wordt gedragsverandering mogelijk. Deze ambivalenties worden als het ware 'op scherp' gezet, maar voorkomen moet worden dat de reclasseringswerker gaat overtuigen. Hoe meer hij zelf de 'plussen'

benadrukt, des te meer jaagt hij zijn cliënt in de richting van de 'minnen'. Ook moraliseren ('Je mag niet ambivalent zijn') moet voorkomen worden. Winst- en verliesrekeningen werken over het algemeen beter.

Een belangrijke blokkade om gemotiveerd te raken wordt, tot slot, gevormd door iemands overtuiging dat hij zelf denkt niet in staat te zijn de verandering te volbrengen. Bevindingen van Prochaska en DiClemente (1984) hierover sluiten aan op bevindingen van Laub en Sampson (2003), die vonden dat veel delinquenten zichzelf niet (voldoende) beschouwen als actor in hun eigen leven. Zij anticiperen met hun gedrag op de verwachting dat zij toch geen invloed hebben: 'Het gaat altijd toch zo.' De neiging hierop te reageren door te moraliseren en te zeggen dat iemand toch vooral zelf de verantwoordelijkheid moet nemen werkt niet. Motiverende interventies moeten daarom gericht zijn op het versterken van het vertrouwen van de cliënt dat hij succesvol aan verandering kan werken. Het gevoel van eigenwaarde kan met behulp van gesprekstechnieken worden vergroot (Menger 2008).

Desistance

De afgelopen jaren is ook in Nederland onderzoek in opkomst naar het proces van het al dan niet stoppen met crimineel gedrag van delictplegers en de maatschappelijke houding ten opzichte van crimineel gedrag. De desistance-benadering is een van de meest recente onderzoeksscholen (McNeill en Whyte, 2007; Laub en Sampson, 2003). De verklaringen vanuit de desistance komen voort uit de ontwikkelingspsychologie. De desistance richt zich op een verklaring voor het proces van stoppen of doorgaan met criminaliteit. De ontwikkelings- en levensloopcriminologie vertonen een samenhang tussen het proces van stoppen met criminaliteit en bepaalde factoren en gebeurtenissen in het leven van daders, de zogenaamde levensloopgebeurtenissen. Uit onderzoek blijkt dat er overtuigende aanwijzingen te vinden zijn dat alle daders ervoor kiezen uiteindelijk te stoppen met crimineel gedrag (Laub en Sampson, 2003; McNeill en Whyte, 2007). Gedurende de levensloop spelen leeftijd, veranderende

leefomstandigheden, levensloopgebeurtenissen en bepaalde persoonskenmerken een rol. Verder zijn factoren als de eigen subjectieve interpretaties (zowel veranderingen in de belevingswereld als de narratieven), criminele geneigdheid en eerder crimineel gedrag van belang. Een robuuste bevinding is dat deze levensloopgebeurtenissen een zelfstandige invloed hebben op de ontwikkeling van crimineel gedrag gedurende het leven, ook als rekening wordt gehouden met de mogelijke effecten van verschillen in criminele geneigdheid (Laub en Sampson, 2003).

Levensloopgebeurtenissen zijn zeer belangrijk in het proces van stoppen of doorgaan met crimineel gedrag. Laub en Sampson (2007) noemen dit *structured role stability*. Door een belangrijke positieve (of negatieve) levensloopgebeurtenis treedt een verandering op in de persoon en zijn omstandigheden en ontstaat er meer structuur. Ingesleten patronen en gelegenheidsstructuren, van bijvoorbeeld rondhangen op plaatsen waar gemakkelijk mogelijkheden ontstaan voor crimineel gedrag, kunnen worden doorbroken. Doordat de persoon in kwestie afstand neemt van bepaalde gelegenheidsstructuren en 'verkeerde' vrienden kan dit op den duur leiden tot een verminderde kans op criminaliteit.

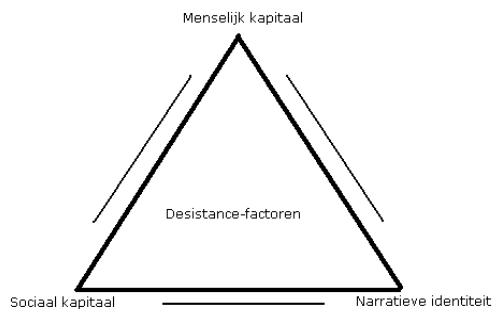
Zelf kan iemand een dergelijke levensloopervaring opvatten als een nieuwe kans. Motivatie tot verandering wordt in gang gezet en de bereidwilligheid ontstaat om de kans al of niet aan te grijpen en het leven een andere wending te geven. Er ontstaan nieuwe sociale bindingen die, doordat ze vaak gepaard gaan met informele sociale controlemechanismen, ook weer zorgen voor een aanvullend remmend effect op het ontstaan van criminaliteit. De delictpleger wordt hierdoor weerhouden om (opnieuw) delicten te plegen. In die zin kan desistance opgevat worden als een op gang gekomen of volbrachte ontwikkelingsuitkomst van een delictpleger.

Volgens McNeill en Whyte (2007) zijn er in grote lijnen drie factoren noodzakelijk om het desistanceproces te faciliteren. Onderling hebben deze een sterke afhankelijkheid:

1. menselijk kapitaal: de individuele competenties en vaardigheden;

2. (transities in) sociaal kapitaal: de relaties en structuren waarin de cliënt leeft;
3. narratieve identiteit en motivaties/attitudes die worden bepaald door de eigen belevingen en het persoonlijke kijk die de cliënt daar zelf over heeft.

In schema (Vogelvang, 2009) ziet dit er als volgt uit:

De desistance-benadering maakt onderscheid tussen desisters (stoppers) en persisters (volhouders).

Desisters (stoppers)

Het proces van stoppen met criminaliteit vindt veelal zijn oorsprong in een wens en uiteindelijk ook de wil om het leven anders te gaan inrichten. De wens tot stoppen heeft te maken met motieven als:

- een nieuwe toekomst opbouwen;
- de verantwoordelijkheid als vader nemen;
- structuur in het leven aanbrengen omdat criminaliteit alles kapot heeft gemaakt en verder niets heeft opgeleverd.

Nelissen (2010) haalt onder andere Farall en Maruna en hun theorie wat betreft self-efficacy (zelfbeschikking) aan. Individuen beschikken over 'self-efficacy beliefs' die hen in staat stellen een bepaalde mate van controle uit te oefenen over hun denken, voelen

en handelen, wat weer het fundament vormt voor toename van motivatie, welzijn en persoonlijke effectiviteit. Door *human agency* (de capaciteit om keuzes te maken en ze ook daadwerkelijk uit te voeren) kan verandering optreden. Belangrijk hierbij is 'nothing breeds success like success'. Omgekeerd kan er verslechtering van of een gebrek aan verbetering leiden tot een terugval in motivatie waardoor de kans op terugval in criminaliteit hoger wordt (McNeill, 2006).

Naast het vinden van kracht in het individu zelf (de narratieve identiteit), is de steun van partner, familie en vrienden en kennissen belangrijk voor de ontwikkeling van motivatie en het volhouden van stoppen met criminaliteit (sociaal kapitaal). In eerste instantie zijn de familie van herkomst en de hulpverleners de eerste hulpbron die nodig zijn om werk, inkomen, onderdak en (ambulante) hulp te vinden. Belangrijke steun nadien wordt geleverd door de levenspartner, het eigen gezin en goede vrienden, waardoor bereikte veranderingen en het verder afzweren van risicovolle leefstijlen en het vermijden van problemen met justitie kunnen worden voortgezet. Uit onderzoek (McNeill, 2006) blijkt wel dat ex-gedetineerden die succesvol weten te stoppen, dit succes voornamelijk toeschreven aan hun eigen inspanningen (menselijk kapitaal) en de steun vanuit hun sociale netwerk (sociaal kapitaal). De rol van hulpverleners wordt door hen benoemd waar het ging om bemiddeling en praktische hulp bij problemen en het tonen van vertrouwen en oprechte betrokkenheid.

Nelissen (2008) baseert zich op Maruna en zegt samenvattend dat het transformatieproces dat van belang is voor het vasthouden van bereikte veranderingen en het succesvol stoppen met criminaliteit bestaat uit de volgende aspecten:

- een veranderd zelfbeeld, waarbij men zichzelf leert zien als een 'normaal', niet-crimineel persoon;
- zelfinzicht in de zin van een beter begrip van de motieven en eigenlijke doelen die men met het plegen van criminaliteit nastreeft. Het inzicht dat criminaliteit in

- essentie neerkomt op het bereiken van positieve doeleinden en het verkrijgen van controle over het leven via *verkeerde* middelen;
- een veranderde kijk op het verleden, een belang van zingeving op (inter)persoonlijk en maatschappelijk gebied;
 - een visie op het stoppen met criminaliteit als een logische en noodzakelijke gebeurtenis;
 - de ontdekking van een authentieke identiteit of het 'ware ik' dat strikt gescheiden is van dat deel van de persoonlijkheid dat verantwoordelijk is voor het criminele verleden;
 - acceptatie van het verleden;
 - veranderende definities van succes en andere interpretaties over datgene waar het werkelijk om gaat in het leven;
 - het vinden van een doel in het leven dat sociaal acceptabel is;
 - een gevoel van controle over het eigen leven en de toekomst.

Persisters (volhouders)

Alle daders zullen op een gegeven moment stoppen met het plegen van delicten. De groep persisters gaat echter langer door met het plegen van delicten en kennen justitiecontacten gedurende alle levensfasen. De verklaring hiervoor vanuit desistance wordt gezocht in het ontbreken van (ver)bindende structuren. Opvallend is het ontbreken van structuren en relaties waarvan informele sociale controle uitgaat. Uit de literatuur (o.a. Laub en Sampson, 2006) blijkt dat het leven van persisters bestaat uit een aaneenschakeling van problemen en mislukkingen in gezin van herkomst, op school, in werk en relaties op latere leeftijd. De levensstijl is altijd chaotisch en er vinden veel wisselingen plaats in werk, woonplaatsen en relaties (vaak onderbroken door periodes in detentie). Ook verslavingsproblematiek komt vaak voor.

Waar 'desisters' levensloopgebeurtenissen meemaken die helpen om hun delictgedrag te doorbreken, maken persisters deze gebeurtenissen niet of nauwelijks mee. Hun beleving van levensloopgebeurtenissen is negatief gekleurd (overlijden ouders,

teleurstellende ervaringen en acceptatie van gemiste kansen in de jeugd). Het ontbreken van voldoende sociaal en menselijk kapitaal (human capital; motivatie en kracht) en de geleidelijke afbraak van kansen en mogelijkheden door de schadelijke en stigmatiserende effecten van justitiecontacten en detenties is van grote invloed, maar niet de enige verklaring. Persistent crimineel gedrag hangt ook samen met een specifieke visie van de dader op zijn crimineel gedrag en zijn leven. Deze houding ten opzichte van crimineel gedrag en een criminele levensstijl is, zowel voor persisters als desisters, ambivalent. Enerzijds is er de aantrekkingskracht van grensoverschrijdend gedrag (actie, spanning en risico en financieel gewin). Anderzijds ervaren persisters nadelen van crimineel gedrag (detentie, beperkte opbouw van sociaal kapitaal en zekerheden). Persistente daders gaan door met crimineel gedrag omdat zij weinig optimistisch zijn over de (objectieve) mogelijkheden om te stoppen met criminaliteit. Bijvoorbeeld: 'Als ik geen werk heb, dan moet ik wel weer terug de criminaliteit in', 'Van een uitkering of een slecht betaald baantje kun je toch niet leven' enzovoort (Nelissen, 2008).

Conclusies

Het reclasseringswerk heeft zich in de loop van bijna 190 jaar ontwikkeld van min of meer vrijwilligerswerk en particulier initiatief tot een zich professionaliserende organisatie, die werkt op basis van zo veel mogelijk wetenschappelijk op hun effectiviteit getoetste werkwijzen. Reclasseringswerkers werken in opdracht van meestal justitiële instanties aan gedragsverandering en re-integratie van hun cliënten, mensen die wegens het plegen van strafbare feiten in aanraking komen met justitie. Hun werkzaamheden zijn erop gericht de kans op herhaling van het plegen van strafbare feiten door hun cliënten te verminderen of deze te voorkomen. Veel, zo niet alles, van wat door de reclasseringswerker wordt uitgevoerd moet aan de opdrachtgever worden verantwoord, terwijl de opdrachtgever veelal finale beslissingen neemt. Reclasseringswerk is daarmee een complexe maatschappelijke functie.

Een belangrijke opbrengst van criminologische theorieën en recent criminologisch onderzoek is de ontwikkeling van gestandaardiseerde instrumenten die bruikbaar zijn binnen de reclassering (*evidence-based practice*). Het gebruik van instrumenten in het forensisch kader is van belang om te kunnen komen tot een systematisch, haalbaar en zo veel mogelijk op wetenschappelijke bevindingen gebaseerd oordeel over de delictpleger. Instrumenten kunnen helpen om op gestructureerde wijze de kans op recidive en het daarmee samenhangend risico in te schatten. Doordat een instrument inzichtelijk maakt welke (criminogene) factoren van belang zijn en wat de responsiviteit, ofwel de mate van veranderbaarheid is, kan inzicht worden verkregen in de aanknopingspunten voor interventies die kunnen bijdragen aan het afnemen van toekomstig risicovol gedrag. Door middel van een instrument wordt de verbinding gelegd tussen wetenschappelijke inzichten en de dagelijkse praktijk van de professional die wil weten wat werkt. Vanuit deze inzichten komt naar voren dat de reclasseringswerker in staat is om zijn handelen en zijn effectiviteit te onderbouwen, waarmee hij zijn positie als professional en als gezagsdrager, handelend in opdracht van justitiële instanties, verantwoord kan invullen, zowel ten opzichte van zijn cliënt als ten opzichte van de samenleving.

In het directe contact met cliënten zijn de activiteiten van de reclasseringswerker enerzijds dus gericht op het creëren van mogelijkheden om een andere wending te geven aan de omstandigheden en het leven van de cliënt, anderzijds op het middels het begrenzen en inperken van de vrijheden van cliënten bij te dragen aan een veiliger samenleving. Deze combinatie lijkt voor te komen als een interne tegenstrijdigheid: professionals die vooral geleerd hebben om hulp te verlenen en die ook hulp willen verlenen en tegelijkertijd als gezagsdragers hun cliënten (laten) normeren.

In het contact met de cliënt worden reclasseringswerkers mede hierdoor geconfronteerd met ingewikkelde morele vraagstukken en dilemma's, die niet altijd eenvoudig zijn op te lossen volgens protocollen en voorschriften, maar waarin wel een redelijke discretionaire ruimte nodig is om het werk goed te kunnen doen. Tegelijkertijd

is het juist deze interne tegenstrijdigheid die door professionals zelf ervaren wordt als de uitdaging in hun werk.

'Dat je een goede relatie kan opbouwen met de cliënt en dat je ondanks de regels die gedwongen opgelegd worden met elkaar kan samenwerken en de doelen daarin kan bereiken.' (Degener e.a. 2012)

Wetenschappelijk onderzoek over de methoden van werken in gedwongen kader hebben ertoe geleid om deze dilemma's boven water te krijgen en hanteerbaar te maken.

Literatuur

- Andrews, D.A. en J. Bonta, *The Psychology of Criminal Conduct*. New Providence: LexisNexis/Anderson 2010.
- Bosker, J., E. de Jonge en A. Menger (red.), *Het vakmanschap van de reclasseringswerker. Een congres voor en met reclasseringswerkers*. Hogeschool Utrecht, lectoraat Werken in Justitieel Kader 2011.
- Claesen, G., C. van Velzen en P. van Calster. 'Wat wijkagenten doet schrijven. De praktische invulling van discretionaire ruimte'. *Proces*, jg. 90 (2011), nr. 2, 61-70.
- Degener, C., A. Menger en A. Sturm. *De kracht van de werkalliantie. Een eerste tussenrapportage van een kwalitatief onderzoek naar de werkzame principes van de werkalliantie bij het reclasseringstoezicht*. Interne rapportage Kenniscentrum Sociale Innovatie, maart 2012.
- Geuijen, K., A. Bos, J. E. van Horn, L. Krechtig en D. Heij. *Hoe neem je ruimte? Hoe regel je ruimte? De pilot Motie van Velzen: minder bureaucratie en meer professionele ruimte in de reclasseringsregio Den Bosch/Eindhoven*. Universiteit Utrecht, USBO Advies & Hogeschool Utrecht, Kenniscentrum Sociale Innovatie Mei 2010.
- Harper, G. en C. Chitty, C. *The Impact of Corrections on Re-Offending: A Review of 'What Works'*. Londen: Home Office 2005. Beschikbaar via: <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs04/hors291.pdf>
- Heinrich, J.P., *Particuliere reclassering en overheid in Nederland sinds 1823*. Arnhem: Gouda Quint 1995.
- Jagt, L., *Moet dat nou? Hulpverlening aan onvrijwillige cliënten*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum 2001.
- Jonge, E. de, 'Een model van professionaliteit', in: J. Bosker, E. de Jonge en A. Menger (red.), *Het vakmanschap van de reclasseringswerker. Een congres voor en met reclasseringswerkers*. Hogeschool Utrecht, lectoraat Werken in Justitieel Kader, 2011, 15-19.
- Krechtig, L., 'Morele praktijken', *Proces*, jg. 88 (2009), nr. 3, 174-181.

- Laub, J.H. en R.J. Sampson, *Shared beginnings, Divergent Lives, Delinquent Boys to Age 70*. Cambridge, MA: Harvard University Press 2003.
- Lipsky, M., *Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Russell Sage Foundation 1980.
- , *Street-level Bureaucracy: Dilemmas of the individual in Public Services, 30th Anniversary Edition*. New York: Russell Sage Foundation 2010.
- Martinson, R., 'What Works? Questions and answers about prison reform', *The Public Interest*, jg. 35 (1974), nr. 1, 22-54.
- McNeill, F., 'A Desistance Paradigm for Offender Management', *Criminology and Criminal Justice*, jg. 6 (2006), nr. 1, 39-62.
- en B. Whyte, *Reducing Reoffending: Social Work and Community Justice in Scotland*. Uffculme: Willan Publishing 2007.
- Menger, A., 'Professioneel werken in gedwongen kader', *Justitiële Verkenningen*, jg. 34 (2008), nr. 3, 42-56.
- , 'Wie werkt? Over het vakmanschap van de reclasseringswerker'. *Proces*, jg. 88 (2009), nr. 3, 155-156.
- , 'De Werkalliantie in het Reclasseringstoezicht', in: J. Bosker, E. de Jonge en A. Menger (red.), *Het vakmanschap van de reclasseringswerker. Een congres voor en met reclasseringswerkers*. Hogeschool Utrecht, lectoraat Werken in Justitieel Kader, 2011, 78-79.
- en L. Krechtig, *Het delict als maatstaf*. Amsterdam: SWP 2004.
- en L. Krechtig, 'Motiveren in het kader van de jeugdreclassering', in: I. Wijers (red.), *Justitiële interventies bij delinquente jongeren*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2008, 304-418.
- en J.A. van Vliet, 'Professionalisering van reclasseringswerkers in ontwikkeling', in: J.A. van Vliet, A. Andreas, B. Keuning en W. Zandbergen (red.), *Verbinden in de keten. Forensisch psychiatrisch toezicht bekeken*. Amsterdam: SWP 2012.
- Miller, W.R. en S. Rollnick, *Motiverende gespreksvoering. Een methode om mensen voor te bereiden op verandering*. Gorinchem: Ekklesia 2005.

- Nelissen, P., 'Interventies op basis van bevindingen uit de levensloopcriminologie', *Proces*, jg. 87 (2008), nr. 3, 78-89.
- , 'Schuilt in elke doorzetter een stopper? Een exploratief onderzoek naar de toepassing van de levensloopcriminologie bij interventies', *Proces*, jg. 91 (2010), nr. 2, 108-124.
- Poort, R. en K. Eppink, *Een literatuuronderzoek naar de effectiviteit van de reclassering. Onderzoek verricht ten behoeve van de Adviescommissie Onderzoeksprogrammering Reclassering*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2008.
- Prochaska, J. en C. DiClemente, *The Transtheoretical Approach. Crossing Traditional Boundaries of Therapy*. Homewood, IL: Dow Jones-Irwin 1984.
- Rammers, R.A.B.C., *Eindrapport Evaluatie Outputsturing bij de Stichting Reclassering Nederland*, oktober 2003.
- Rooney R.H. ,*Strategies for Work with Unvoluntary Clients*. New York: Columbia University Press 1992.
- Schaik, P. van, *Een veilige publieke taak? Een vergelijkende scriptie over agressie en geweld tegen medewerkers met een publieke taak*. Rotterdam, Masterscriptie Bestuurskunde Erasmus Universiteit 2009.
- Skeem, J.L., J. E. Loudon, D. Polaschek en J. Camp (2007). 'Assessing Relationship Quality in Mandated Community Treatment: Blending Care with Control', *Psychological Assessment*, vol 19 (2007), nr. 4, 397-410.
- Trotter, C., *Working with Involuntary Clients. A Guide to Practice*. St Leonards, NSW: Allen & Unwin 1999.
- Tweede kamer, Kamerstukken II, vergaderjaar 2007-2008, 31 200 VI, nr. 49. Den Haag: Sdu 2007.
- Tweede Kamer, 'Wijziging van het Wetboek van Strafrecht in verband met wijzigingen voorwaardelijke veroordeling en de regeling van voorwaardelijke invrijheidstelling'. Kamerstuk 32 319, vergaderjaar 2010 – 2011. Den Haag: Sdu 2010.

- Vennard, J., D. Sugg en C. Hedderman, *Changing Offenders' Attitudes and Behaviour: 'What Works'*. Home Office Research Study 171, Londen: Home Office 1997.
- Vliet, J.A. van, 'Vroeghulp als ambulante forensisch psychiatrisch specialisme', in: J.W. Fokkens en N.W. de Smit, *Overheid en patiënt, ontwikkelingen in de forensische psychiatrie*. Arnhem, Gouda Quint 1993, 49-57.
- , 'Tussen welzijn, wet en wetenschap. Over sturing in de reclassering', *Proces*, jg. 83 (2004), nr. 6, 249-260.
- , 'Rechter en reclassering als ketenpartners', *Justitiële Verkenningen*, jg. 33 (2007), nr. 6, 77-89.
- Vogelvang, B., *Een sterk verhaal. Over de invloed van reclasseringswerkers op het stoppen met criminaliteit na detentie*. Lectorale Rede, Avans Hogeschool/Expertisecentrum veiligheid, Breda 2009.